

Rolf Wilhem Brednich
Universitat de Göttingen
Presentació i traducció
de Josep Martí i Pérez

Les modernes llegendes urbanes constitueixen un innovador àmbit d'estudi de la literatura popular. A diferència de gèneres més clàssics com els contes meravellosos o les llegendes tradicionals, aquestes petites històries, susceptibles d'ésser cregudes, tenen avui dia una gran vigència social. En el present article Rolf Wilhem Brednich, ens ofereix unes clares notes introductòries sobre aquesta nova temàtica del folklore urbà.

Modern urban legends constitute a novel realm for the study of folk literature. In contrast to more classic genres like the Märchen or the traditional legend, these little stories, susceptible of belief, have great currency today. In the present article, Rolf Wilhem Brednich offers us introductory notes to clarify this new topic in urban folklore.

Presentació

L'any 1990 fou publicat a Munic, amb un considerable èxit editorial, el llibre *Die Spinne in der Yucca-Palme. Sagenhafte Geschichten von heute*, una recopilació de llegendes actuals presentada al públic per l'antropòleg alemany Rolf W. Brednich. El títol del llibre –*L'aranya a la iuca*– fa referència a una de tantes històries que també a Catalunya hem sentit explicar alguna vegada: L'amic d'algun amic nostre comprà una bonica iuca d'importació que col·locà al seu menjador. Un bon dia, ves per on, aquest amic d'algun amic nostre observà alguna cosa estranya a la planta de la qual estava tan cofoi. Quin no seria el seu ensurt quan veié que la iuca portada a casa hostatjava tota una família de taràntules horripilants.

Són les modernes llegendes urbanes. Van passant d'una persona a una altra, són històries senzilles, sovint fan posar els pèls de punta, i el que és més interessant, hi ha qui les té per fets reals. Encara recordo que a l'any 1983, poc abans d'emprendre un viatge a Nàpols, una companya meva d'aquella ciutat em prevení dels nombrosos robatoris que ocorren a la fascinant metròpoli vesuviana. Em digué que fins i tot s'havia donat el cas d'haver tallat el dit a una dona per tal de poder rampinyar-li el seu anell. L'esgarriós succés es produí mentre aquella dona, al volant d'un cotxe, esperava la llum verda del semàfor amb la mà fora de la finestra. Inadvertidament, se li acostaren dos homes en una vespa, els quals, amb una destresa ben assajada i d'un bon tall de ganivet, es quedaren amb la joia... i amb el dit. Tot i que jo difícilment pugui retenir a la memòria els acudits que de tant en tant sento explicar, la història de la dissortada dona napolitana, la recordo perfectament, i sé que també l'he explicada alguna vegada com a història digna de crèdit. En llegir els textos recopilats en el llibre *L'aranya a la iuca* vaig poder constatar, però, que aquesta història no era tan original. Es tracta d'un tema recurrent, bé que l'escenari que se li assigna sigui ben divers: Lima, París, Nova York, Barcelona, etc.¹

És clar que una característica tant de les llegendes tradicionals com d'aquestes històries mo-

dernes és el seu gran poder d'adaptació. Trobarem els mateixos arguments en les més variades circumstàncies diferents. A mi, ja fa anys, se m'havia explicat el cas d'un matrimoni que emprengué un viatge de turisme a Turquia. Mentre la parella feia una visita a un dels concorreguts basars d'Esmirna, sense que se sàpiga ben bé com, va desaparèixer la dona, i no l'han pogut retrobar mai més. També entre les narracions de *L'aranya a la iuca* hi ha una història similar, només que es presenta el fet com a succeït al Marroc.² Les històries sobre segrestaments de dones en països islàmics, presumiblement amb la finalitat de proveir algun harem, formen part del conjunt de llegendes que fan referència als perills inherents als viatges que es realitzen a terres exòtiques; d'aquest tipus de narracions en podríem trobar un bon grapat. Un altre exemple: una vegada em parlaren del cas d'una noia que féu un viatge de vacances al Brasil. Després d'un cert temps d'haver tornat ja a Barcelona, notà que li havia sortit una petita protuberància al front. Atès que el bony li anava creixent dia a dia, es va decidir anar a veure l'especialista. El metge li obrí el bony i quina no seria la seva sorpresa quan veieren que del tall practicat anaven sorgint tot de petites aranyes repugnants.³ En una altra ocasió, de la qual he oblidat les circumstàncies, se m'explicà una història similar, bé que no eren aranyes sinó un gran cuc allò que proporcionà l'ensurt; altres vegades són mosques.⁴ Per descomptat, no és només Sud-amèrica el marc geogràfic que s'esmenta en aquest tipus d'històries, sinó que de vegades s'atorga el protagonisme a altres indrets com a l'Àfrica o l'Índia.⁵

També els turistes que vénen a casa nostra proporcionen sovint tema de conversa. Ja fa molts anys, un familiar meu em presentà, com a fet real, el cas d'un turista nord-americà que demanà una paella en un restaurant ara ja desaparegut que es trobava a la plaça de Sant Miquel a Barcelona. Per les parets de la cuina del local es veu que hi campaven amb tota llibertat de moviment famílies senceres de paneroles. Alguna d'aquestes, sense que ningú no s'adonés, va tenir la desgràcia de caure a l'arròs que havia d'atipar el turista. Un cop aquest finalitzà el seu àpat, el cambrer va

anar a recollir el plat que havia buidat el nord-americà, i veié, amb no poca sorpresa, que al costat de les closques del marisc, s'hi trobaven les restes de la panerola, tan ben amuntegades i escurades, que no deixava cap dubte de la fruïció de l'americà en el devorament de la bestioleta. Evidentment, era el primer cop que el turista degustava una paella i encara no estaria del tot familiaritzat amb la fauna que de llei li pertoca.

Tal com ens recorda Rolf W. Brednich en el seu llibre *L'aranya a la iuca*, el món de les llegendes

1. Cfr. R.W. Brednich, op. cit., text 35. Aquesta història també la narra Josep M. Pujol a «Històries extraordinàries, llegendes urbanes», *Perspectiva Escolar*, núm. 102, 1986, pàg. 19.

2. Cfr. R.W. Brednich, op. cit., textos núm. 39 i 40.

3. Aquesta història em fou contada per una noia jove durant la celebració d'una festa a Barcelona (1988).

4. Cfr. R.W. Brednich, op. cit., text 37 b.

5. Cfr. R.W. Brednich, op. cit., textos núm. 37 a i b.

modernes no és sempre un folklore inofensiu.⁶ Sovint afecta negativament sectors concrets de la nostra societat, grups marginals, estrangers, determinades professions, etc. És el perill dels rumors que, nascuts ningú no sap exactament com, acaben convertint-se en veritats, que en ocasions fins i tot ocupen les planes de notícies de diaris i revistes poc escrupulosos. Si abans es deia dels jueus que mataven infants o enverinaven els pous d'aigua potable, ara també es parla d'aquell restaurant que serveix carn de gos o de rata als seus clients, es difama sobre el comportament antisocial de determinats col·lectius d'immigrats o es fan circular històries insolidàries i sense fonaments sobre malalts de la SIDA. Aquesta problemàtica ha estat evidentment tinguda en compte a l'hora d'establir els criteris per a la publicació dels materials compilats a *L'aranya a la iuca*.

Rolf W. Brednich ens ofereix en el seu pròleg al recull *L'aranya a la iuca* una interessant introducció sobre el món de les modernes llegendes. És per aquesta raó que hem cregut escaient d'incloure'l en aquest dossier sobre la literatura oral popular, tot tenint a més a més en compte, que aquest prestigiós antropòleg alemany —actualment editor de *l'Enzyklöpädie des Märchens* i director del Departament d'Etnologia Europea de la Universitat de Göttingen— no ha estat traduït encara ni al català ni a l'espanyol. Les noves llegendes actuals, anomenades amb encert per Josep M. Pujol «històries extraordinàries»,⁷ constitueixen un prometedor àmbit d'estudi que cal potenciar a Catalunya. El llibre *L'aranya a la iuca* és el resultat d'un treball de recerca fet per estudiants del Departament d'Etnologia Europea de la Universitat de Göttingen dins del marc d'un projecte d'investigació dirigit per Rolf W. Brednich.⁸

Josep Martí i Pérez

6. Cfr. R. W. Brednich, op. cit., pàg. 23-24.

7. Vegeu J. M. Pujol, op. cit., pàg. 16-20.

8. Posteriorment Rolf W. Brednich ha editat dos nous reculls d'aquestes modernes llegendes: *Die Maus im Jumbo-Jet. Neue sagenhafte Geschichten von heute*, München 1991; *Das Huhn mit dem Gipsbein. Neueste sagenhafte Geschichten von heute*, München, 1993.

Introducció al món de les noves llegendes¹

1. La llegenda i la moderna rondallística

Aquest conjunt de llegendes del món modern aplegades sota el títol de *L'aranya a la iuca* vol ser una aportació més a la investigació de la literatura oral, branca del folklore que, al contrari de la literatura, estudia les tradicions transmeses oralment pròpies de l'anomenada literatura popular. Quan parlem de la «investigació de la literatura oral»; de vegades s'associa aquest concepte —tant en el món acadèmic com en general— sobretot a la investigació de tipus històric que s'ocupa d'aquelles «formes senzilles»² constituïdes per gèneres populars com les rondalles, llegendes, històries de sants, facècies, anècdotes, exemples, acudits, etc.³ La fins ara més gran iniciativa editorial relativa a la investigació del folklore de la literatura oral, *l'Enzyklöpädie des Märchens* (*Enciclopèdia de les rondalles*) que des de 1977 s'edita a Göttingen (Berlín/Nova York), mostra en el seu subtítol aquesta tendència dominant: «Diccionari de la investigació històrica i comparada de la literatura oral». De fet, però, la majoria dels gèneres de les tradicions orals populars que preferentment hi són investigats, avui, de fet, ja no són vius. Per regla general i amb l'excepció de l'acudit, aquests gèneres ja no ens arriben mitjançant la tradició oral, sinó només a través de les versions escrites dels llibres, a través dels discos o d'altres mitjans.

El cas de les històries presentades en la recopilació *L'aranya a la iuca*, és diferent. Les considerem llegendes; per «llegenda» entenem les narracions i contarelles transmeses oralment que fan referència a vivències, esdeveniments o manifestacions de caire extraordinari que són explicades amb pretensions de credibilitat. Les velles llegendes tracten la majoria de les vegades dels contactes que els homes tenen amb éssers sobrenaturals, ens parlen de la transgressió de tabús o ens subministren les explicacions de fenòmens naturals o d'antics monuments que criden l'atenció. El nucli que dóna peu a les narracions llegendàries és, en la majoria dels casos, allò que no s'ha sentit mai, el que és extraordi-

nari i misteriós. Tot cercant explicacions per a aquestes manifestacions, els narradors se serveixen de les fonts de les creences populars i dels mites. Allò que a l'ésser humà li provoca inquietud, o li és inexplicable i pavorós és incorporat d'aquesta manera a la seva visió del món i fins a un cert punt se'l conjura. Elements tals com la mort, el diable, els éssers demoníacs, els herois, els éssers que auxiliem o perjudiquen l'home constitueixen les figures dominants de la vella llegenda popular. El concepte *Sage* (llegenda) fou encunyat per Jacob i Wilhelm Grimm, els quals a través de l'edició en dos volums de les *Deutsche Sagen* (*Llegendes alemanyes*) (1816-1818) crearen els textos de la històrica llegenda popular que avui ja han esdevingut clàssics. Les seves fonts, encara més que no pas en els seus *Kinder und Hausmärchen* (*Contes d'infants i de la llar*), eren escrites, freqüentment de natura literària. En els casos en els quals recolliren aquelles històries de la tradició oral, els narradors segur que encara no parlaven de «llegendes». La denominació popular per a aquest gènere era «Alte Wahrheiten» («velles veritats») o senzillament «Wahrheiten» («veritats»), a través de la qual es posa de manifest que les llegendes representen saviesa popular i que fan referència a successos i experiències que són considerats vertaders.

Avui encara estem ben familiaritzats amb moltes d'aquestes llegendes populars històriques: *Der Rattenfänger von Hammeln*, *der Binger Mäuseturm*, *das Riesenspielzeug*, *der Schimmelreiter*, *Rübezahl*, *Lorelei*, *der Fliegende Holländer*, *Wilhelm Tell*, *Heinrich der Löwe*, *Friederich Barbarossa*, *Lohengrin* pertanyen al llegat del saber general. Però la majoria de les vegades ja no ens arriben a nosaltres mitjançant la tradició oral sinó a través de llibres o d'elaboracions en forma de balada, teatre o òpera. De ser tradició popular han esdevingut a través del temps cultura literària; aquestes històries gairebé no són ja explicades i molt menys són susceptibles de credibilitat.

Avui es continuen explicant històries i vivències, ja que això pertany a les necessitats fonamentals de l'ésser humà. Kurt Ranke posà l'*homo narrans* al costat de l'*homo sapiens*, l'*homo faber* i l'*homo ludens*, i assenyalà que la investigació de

l'acte narratiu –tot considerant-lo com a necessitat bàsica en el passat i en el present– constitueix un objectiu de la moderna rondallística.⁴ Pel que fa al paper que té la narració en la moderna societat, hi ha a la investigació de l'àrea germano-parlant encara alguns dèficits. La llegenda, com a fet creïble, entesa com a històries de vivències i d'esdeveniments considerats vertaders, té encara en el món industrial del final del segle XX, tal com en el passat, un paper important en les narracions quotidianes. Per això és necessari arrodonir els resultats fins ara ben palpables i reeixits que s'han obtingut en la investigació sobre la llegenda històrica⁵ amb la recopilació i l'estudi de les llegendes del món modern. Cal ampliar l'estudi de les «velles veritats» mitjançant l'anàlisi dels continguts cognoscitius del narrador i de les actuals narracions. Aquesta pretén ser la contribució del llibre *L'aranya a la iuca*, el qual vol oferir les proves evidents que la llegenda és avui dia encara un gènere viu, tot i que, atès el seu contingut, ja no tingui massa coses en comú amb les històriques llegendes populars compilades pels germans Grimm i, després d'ells, per molts estudiosos dels segles XIX i XX, si no és el fet que també es transmeten de boca en boca amb la pretensió que allò que s'explica ha succeït d'aquella manera i no d'una altra.

Fins ara, la rondallística dels països de llengua

1. Aquest article està constituït per les dues primeres parts del pròleg del llibre de Rolf W. Brednich *Die Spinne in der Yucca-Palme. Sagenhafte Geschichten von heute* (*L'aranya a la iuca. Històries legendàries d'avui*), München 1990, pàg. 5-19. De manera addicional, he resumit a peu de plana els arguments d'algunes històries del llibre a les quals es fa referència en el pròleg, sempre que ho he cregut necessari per a la plena comprensió del text. Agraïm a Rolf W. Brednich i també com a la casa editorial C.H. Beck de Munic el permís que ens han atorgat per a la traducció i publicació d'aquest text.

2. Cfr. Kurt Ranke, *Die Welt der Einfachen Formen. Studien zur Motiv-, Wort- und Quellenkunde*, Berlín/Nova York: 1978.

3. Cfr. Lutz Röhrich, *Sage und Märchen. Erzählforschung heute*, Freiburg/Basel/Wien: 1976

4. Cfr. K. Ranke, op. cit., pàg. 40 i seg., 268.

5. Cfr. Lutz Röhrich, *Sage*, Stuttgart: 1966 (*Realienbücher für Germanisten*, M 55); id., op. cit. (1976), pàg. 30-272.

alemanya no s'ha interessat pas massa en la investigació d'aquestes tradicions orals. Potser això és degut al fet que el gènere de la llegenda moderna no està encara sota l'amenaça de desaparició imminent. És de domini públic que els folkloristes eren proclius a entrar en acció quan es tractava de salvar, en l'últim moment, qual-sevol element del món tradicional de la seva pèrdua definitiva. En realitat no hi ha res a salvar a la moderna llegenda. Segurament és per això que es troba molt poc documentada. Tanmateix, de tant en tant se li presta alguna atenció. Hermann Bausinger en el seu llibre de text sobre formes de la poesia popular, en tractar les llegendes demoníques, presentà al final també una nova llegenda itinerant: la història de la falsa infermera amb mans peludes que feia autostop i que duïa a la maleta un llarg ganivet sanguinolent.⁶ Bausinger conclou tot dient que la natura demoníaca del mal encara ara continua afirmant els seus drets, —«de manera inquietant i imprevisible sempre pot sorgir una mà peluda de les ranures de la llisa quotidianitat».⁷

En altres països, sobretot als EUA, ja fa temps que se seguien les passes de les modernes tradicions orals, atès que allà no hi ha un contrast tan fortament marcat entre el folklore o la rondallística de caire històric i de caire contemporani. Linda Dégh, de la Universitat d'Indiana a Bloomington, havia estat, ja en els anys seixanta, una de les primeres investigadores sobre la matèria en reclamar diverses vegades l'atenció a les diferents noves situacions i continguts de la narració, tal com es presenten, per exemple, a les residències d'estudiants nord-americanes. Segons les seves constatacions, els arguments de les llegendes de procedència europea transmesos antigament conviuen en aquests ambients al costat de temes recentment sorgits o assimilats al modern medi nord-americà. En les seves investigacions, es registraren per primera vegada dotzenes de variants d'un reduït nombre de tipus de llegenda que es presentaven repetitivament: *The Hook*,⁸ *The Boyfriend's death*,⁹ *The Roommate's Death*.¹⁰ Crida l'atenció el fet que les narracions d'aquest tipus, sembla que es difongueren gairebé en onades, i poc temps després de la seva

aparició ja eren conegudes a la totalitat del continent nord-americà. Malgrat això, els narradors, en cada cas concret, tenien la terrorífica història com a fet real i afirmaven que s'havia produït recentment en el seu cercle de coneguts o d'amics.

El folklorista americà Jan Harold Brunvand, tot succeint a Linda Dégh, féu de la moderna llegenda el seu principal camp d'acció. Basat en intensius treballs de camp i amb la col·laboració d'altres especialistes i dels mitjans de comunicació, registrà un gran arsenal de narracions contemporànies i publicà en el temps transcorregut entre els anys 1981 i 1986 tres recopilacions amb prolixos comentaris als seus aproximadament

Noves formes per a un nou
legendari. Fotografia:
CPCPTC

dos-cents cinquanta tipus de llegenda aportats. Les antologies duïen els títols d'històries conegudes: *The Vanishing Hitchhiker*,¹¹ *The Choking Doberman*,¹² *The Mexican Pet*,¹³ històries que naturalment també estan representades en la nostra recopilació *L'aranya a la iuca*.¹⁴ Els llibres i les múltiples activitats de Brunvand facilitaren que també aquells nord-americans que havien passat per alt les modernes llegendes, fossin àmpliament informats sobre el repertori de motius del folklore nord-americà contemporani, cosa a la qual col·laboraren les emissions de televisió i les

7. Hermann Bausinger, *Formen der «Volkspoesie»*, Berlín: 1968, pàg. 184.

8. Cfr. Linda Dégh, «The hook», *Indiana Folklore*, núm. 1, 1968, pàg. 101-106. Vegeu també R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 5.

9. Cfr. Linda Dégh, «The boyfriend's death», *Indiana Folklore*, núm. 1, 1968, pàg. 101-106. Vegeu també R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 8.

10. Cfr. Linda Dégh, «The Roommate's Death and related dormitory stories in formation», *Indiana Folklore*, núm. 2, 1969, pàg. 55-74.

11. Jan Harold Brunvand, *The Vanishing Hitchhiker, American urban legends and their meanings*, Nova York/Londres: 1981.

12. Jan Harold Brunvand, *The Choking Doberman and other «new» urban legends*, Nova York/Londres: 1984.

13. Jan Harold Brunvand, *The Mexican Pet. More «new» urban legends*, Nova York/Londres: 1986.

14. Vegeu el textos núm. 4, 69 i 66.

6. Vegeu també aquesta història a R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 4.

columnes regulars dels grans diaris. El tercer volum sorgí pràcticament de les trameses dels lectors dels llibres i diaris. Ja a la seva primera edició, l'autor havia manifestat el convenciment que aquestes llegendes constituïen una part important de la «White-Anglo-Saxon American Culture».¹⁵ Amb les seves publicacions no tan sols ha documentat científicament aquestes tradicions orals per a la posteritat, sinó que també les ha posat a disposició del lector contemporani perquè continuïn sent explicades i difoses. La qüestió és, si en l'avaluació d'aquest procés, cal arribar tan lluny com aquell investigador germanoparlant de la literatura popular, que en relació amb les activitats de Brunvand opinava: «No es pot eliminar la sospita que la investigació provoca de manera indirecta el fenomen que vol descriure».¹⁶ A través de Brunvand les modernes llegendes han rebut també una denominació anglesa per al gènere que representen. Ell les anomenà «urban legends», llegendes urbanes, contraposant-les així a les velles llegendes tradicionals, que eren més familiars al món rural.

Posteriorment s'ha criticat força i amb tota justícia aquesta fixació unilateral de les modernes llegendes a l'esfera de les tradicions ciutadanes. En molts treballs resultava clar que la difusió de les modernes llegendes no es limita ni molt menys a les ciutats. Per als crítics era més important encara l'aspecte de la credibilitat dels continguts de les llegendes, de manera que s'arribà a prendre en consideració l'ús del concepte «belief legend» —història creïble—.¹⁷ Àdhuc la denominació «modern» s'ha d'emprar amb prudència, ja que si la paraula s'entén en el sentit de quelcom que està a l'ordre del dia o que està de moda, rep un accent que no és correcte; en lloc d'això seria millor parlar de llegendes actuals, contemporànies o pròpies dels nostres temps. La denominació «històries llegendàries d'avui» que hem triat com a subtítol per a la primera edició alemanya del llibre *L'aranya a la iuca*, evita aquestes calamitats definitòries i pren partit per una denominació com més neutral millor de les narracions que pertanyen al nostre present.

Des del començament dels anys vuitanta, s'anà configurant també a Europa un interès més gran

per la investigació d'aquestes modernes llegendes. A la Universitat de Sheffield, situada al centre d'Anglaterra, sorgí per iniciativa de Paul Smith un centre de recerca, on des de 1982 i amb periodicitat anual es convoquen congressos sobre aquest tema. En les actes que es publiquen regularment¹⁸ s'usa per a la denominació del gènere un nou concepte: «contemporary legends», llegendes contemporànies. Sheffield ha esdevingut des d'aleshores el lloc de trobada d'investigadors de la rondallística europeus i americans, i en les seves reunions es discuteix allò que més preocupa a la investigació comparada internacional de les llegendes. A més a més, ha sorgit aquí un fòrum, en el qual, de manera regular, es poden intercanviar experiències sobre temes i motius de les narracions contemporànies. Aquí nasqué també la idea de crear un catàleg tipològic per a les llegendes itinerants internacionals segons el model de l'índex internacional (AaTh). Fins ara, els investigadors germano-parlants han participat en aquests simposis només de manera marginal. L'iniciador Paul Smith ha publicat mentrestant dos volums de llegendes modernes.¹⁹ Ell denomina els seus textos «nasty legends», llegendes repulsives, ja que a les illes britàniques l'humor negre, la por, el gaudi dels mals d'altri i sentiments similars constitueixen de manera clara les notes dominants d'aquest gènere. En el grup de treball de Sheffield es creà l'any 1988 la International Society for Contemporary Legend Research (ISCLR) que edita un butlletí amb el títol de *Foaf tale News*. *Foaf* significa *friend of a friend*; *foaftale* s'ha de veure abans que res com alguna cosa més que una denominació humorística per a un tipus de narracions, el qual, dins del context internacional, no posseeix encara una denominació definitiva.

Cal consignar encara altres iniciatives procedents dels països escandinaus. Al final dels anys setanta, Bengt av Klintberg començà la recopilació a Suècia de llegendes modernes²⁰ i presentà l'any 1986 una edició de cent textos suecs comentats, sota el títol *Råttan i pizzan*.²¹ Seguint el seu exemple, la folklorista finesa Leea Virtanen publicà l'any 1987 la seva col·lecció de també cent tipus,²² intitolada segons el nom d'una de les

llegendes itinerants més conegudes internacionalment: *l'àvia robada*.²³

Tot servint-se com a exemple de les llegendes del cicle «Vanishing Hitchhiker», Aliza Shenhar ha demostrat la capacitat d'adaptació de les modernes llegendes a les circumstàncies socials i polítiques específiques de l'Israel actual.²⁴ En un segon treball, ha mostrat la manera com les modernes llegendes compleixen la funció de ser un mitjà de control social per als comportaments que divergeixen de la normalitat en els Kibbuzim israelites.²⁵

A la República Federal Alemanya, s'hi han publicat fins ara només dos nous treballs, els quals s'ocupen d'històries sobre automobilistes²⁶ o sobre la llegenda del «gos rater».²⁷ A Suïssa Walter Heim ha tractat el tema dels autostopistes fantasmes que, de tant en tant, apareixen epidèmicament a l'entrada del túnel de l'autopista.²⁸

Aquesta ullada sobre la investigació podria fer suposar que les modernes llegendes són un fenomen dels països industrialitzats d'occident. Això no és, però, en absolut el cas: òbviament, les llegendes itinerants no s'aturen davant les fronteres polítiques, tot i que en els països socialistes la seva recopilació i estudi encara deixa molt a desitjar. Dorota Simonides ha aportat la prova que els temes més coneguts d'Europa occidental es troben també al mateix temps a Polònia,²⁹ com per exemple, els temes de la història de *L'àvia enviada en un paquet de regal*³⁰ o la *Venjança dels hippies*.³¹ Un bon nombre de les col·laboracions que el nostre grup de recerca ha rebut de l'Alemanya oriental, ens confirma que una gran quantitat de les històries recollides a la República Federal Alemanya també circulen per aquell país veí. Algunes llegendes àdhuc basen el seu enginy argumental en l'especial situació sorgida arran de l'existència dels dos estats alemanys.³²

2. Quina és la modernitat de les modernes llegendes?

El tret comú del gènere que conformen les històries extraordinàries del nostre present el constitueix la circumstància de la seva transmissió,

preponderantment, de tipus oral. Amb això formen part de la cultura oral, del folklore. El fet que avui no tan sols es difonguin de boca en boca, sinó d'una manera molt decisiva també amb l'ajut dels mitjans electrònics, pot ser una característica per a la seva modernitat. Així, per exemple, aquestes històries són transmeses ràpidament a través de grans distàncies mitjançant les converses telefòniques, mentre que al mateix

15. Cfr. J. H. Brunvand, op. cit. (1981), p. 11.

16. Leander Petzoldt, «Phantom-Lore oder: Vom Glück des Sammlers beim Finden», *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde*, núm. 92, 1989, pàg. 29 (pàg. 24-32).

17. Cfr. Linda Dégh, *The «belief legend» in modern society. Form, function and relationship to other genres*. En: Wayland D. Hand (ed.), «American folk legend. A Symposium», Berkeley/Los Angeles/Londres: 1971, pàg. 55-68.

18. Cfr. Paul Smith i Gillian Bennett (eds.), *Perspectives on contemporary legend* I (1982), Sheffield 1984; id. II (1983), Sheffield 1987; id. III (1985), *Monsters with iron teeth*, Sheffield 1988; id. IV (1986), *The questing beast*, 1989.

19. *The book of nasty legends*, Londres: 1983; *The book of nastier legends*, Londres: 1986.

20. Cfr. Bengt av Klintberg, «Modern migratory legends in oral tradition and daily papers», *ARV. Scandinavian Yearbook of Folklore*, núm. 37, 1981, pàg. 153-160.

21. Cfr. Bengt av Klintberg, *Råttan i pizzen. Folksånger i vår tid (La rata a la pizza. Llegendes populars del nostre temps)*, Estocolm: 1986.

22. Cfr. Leea Virtanen, *Varastettu isoäiti. Kaupungin kansantarinoina (L'àvia robada. Llegendes populars urbanes)*, Helsinki: 1987.

23. Sobre aquest argument vegeu també R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 29.

24. Cfr. Aliza Shenhar, «Israelische Fassungen des Verschwundenen Anhalters», *Fabula*, núm. 26, 1986, pàg. 45-253.

25. Cfr. Aliza Shenhar, «Legendary rumors as social controls in the Israeli Kibbutz», *Fabula*, núm. 30, 1989, pàg. 63-82.

26. Cfr. Volker Knierim, «Auto, Fremde, Tod. Automobile und Reisen in zeitgenössischen deutschsprachigen Sensationserzählungen», *Fabula*, núm. 26, 1985, pàg. 230-244. Vegeu també sobre el tema: R.W. Brednich, op. cit. (1990), textos núm. 1-25.

27. Cfr. Helmut Fischer, «Der Rattenhund. Das Beispiel einer "neuen" Sage», *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde*, núm. 26, 1985/1986, pàg. 177-195.

28. Cfr. Walter Heim, «Moderne Straßengeister», *Schweizer Volkskunde*, núm. 71, 1981, pàg. 1-5.

29. Dorota Simonides, «Moderne Sagenbildung im polnischen Großstadtmilieu», *Fabula*, núm. 28, 1987, pàg. 269-278.

30. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 46.

31. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 62.

32. Vegeu per exemple «Entre Erfurt i Gera», text núm. 18 de *L'aranya a la iuca*.

temps, els mitjans de comunicació de masses contribueixen a la seva propagació. Sabem de molts nous tipus de llegendes que han estat divulgats per la premsa com a «vertaderes històries», difusió a la qual han contribuït d'una manera no gens menyspreable també la ràdio, el cinema i la televisió: un gran nombre d'històries ha emigrat de manera tan ràpida de país a país i de continent a continent perquè han estat utilitzades en programes radiofònics, televisius o en obres cinematogràfiques, la majoria de les vegades en forma d'episodis concrets, ben apropiats per continuar sent explicats. Malgrat això, l'ús de tradicions orals a través de la premsa o de mitjans audiovisuals no és cap procés inaudit o exclusivament modern. Coneixem adaptacions similars de motius de contes, llegendes, històries de sants, cançons, etc., des que es començaren a imprimir llibres, i el gènere de la literatura popular impresa —com la cançó i la llegenda— propi de publicacions periòdiques, per exemple, és molt anterior a les modernes històries extraordinàries. En els seus primers temps, la premsa ja difonia les notícies sensacionalistes, extraordinàries i inaudites a través de fulls impresos il·lustrats, de les anomenades noves revistes, dels llibres populars o de les columnes dels primers diaris.³³ En aquest sentit, les modernes llegendes no són essencialment més evolucionades que els gèneres que les precediren en els mitjans de comunicació propis de la renaixença o del barroc.

En la qüestió que afecta la modernitat de les llegendes actuals, s'argumentarà freqüentment que els continguts d'aquestes narracions són un producte dels temps actuals, representen l'enfrontament dels homes amb el món modern de la indústria, de la tècnica, de la mobilitat geogràfica, de l'electrònica, etc. Això és segurament correcte, però molt sovint, a través d'una acurada anàlisi dels textos, el folklorista trobarà patrons tradicionals que s'amaguen darrere la moderna façana. Resulta evident que els actuals arguments narratius mostren tenir fortes similituds amb les llegendes històriques, tant pel que fa al contingut com a l'estructura.

No res millor que servir-nos d'un text concret per il·lustrar les similituds que presenten els vells

i nous arguments en els seus continguts; amb aquesta finalitat hem triat la història de l'autostopista desaparegut (*Vanishing Hitchhiker*),³⁴ que pot ser considerada com a prototipus del procés formatiu inherent a les modernes llegendes. Aquesta llegenda està estretament relacionada amb el món de la carretera d'avui dia, reflecteix les pors i els perills del modern automobilista, per la qual cosa alguns investigadors han arribat a considerar-la com una contribució nord-americana al folklore del segle xx. Però les aparences enganyen. Al segle xix ja hi havia autostopistes perillosos, tal com ho demostra un text de Will-Erich Peuckert, que ens reporta una experiència, que pretesament visqué el seu avi a Silèsia:

«L'avi tornava de Bunzlau amb el carro de cavalls cap a casa, i entre Liebichau i Töppendorf es troba pel camí una velleta, tota ella contrafeta, i pensa que podia dur-la una mica al carro. Així doncs, atura els cavalls i li ho diu. Ella li dona la cistella, posa el peu a l'estrep del davant i hi puja. Donat que es tracta d'una dona vella, l'avi pensa: —Has d'ajudar-la, i agafa el cabestre amb la mà esquerra i li allarga l'altra mà; aleshores els raigs de la lluna il·luminen la cara de la dona i quan vol acabar de pujar, ell es fixa que —abrigallada amb una bufanda de llana— té una espessa barba. —Ui, pensa ell, ves per on, i agafa el fuet i colpeja els cavalls. No feia mai mal a les bèsties, però en aquell moment calia fer-ho. Els cavalls arrenquen, el lladre, ja que això era aquella doneta, cau pel darrere, i el valent del meu avi fuig a corre-cuita amb el carro. Quan ja havia avançat un tros, allà on ja no hi ha matolls al costat del camí, nota com una bala talla l'aire i en sent l'espetec. El lladre el disparava pel darrere. Deixà passar una estoneta abans de fer anar els cavalls més a poc a poc. Però quan un cop a casa obriren la cistella, veieren que estava plena de ganivets i pistoles; l'avi ja es podia doncs imaginar quines eren les intencions d'aquella dona.»³⁵

Paul Smith posà en relleu la història d'un «hairy handed hitchhiker» apareguda en un diari britànic de l'any 1834,³⁶ i Gillian Bennett arribà al

convenciment que les històries del *Phantom Hitchhiker* es poden remuntar a llegendes itinerants de fantasmes, que daten del segle XVII.³⁷ Només la literatura científica que tracta de l'autostopista desaparegut podria omplir tot un prestatge de llibres.³⁸ Segons el model d'aquest exemple que pràcticament ja ha esdevingut clàssic, els folkloristes s'han abocat a la recerca de precedents històrics per a les llegendes modernes, i sovint han reeixit en els seus intents. Bill Ellis ha pogut fins i tot establir un pont entre les narracions de les actuals ciutats amb les llegendes de l'antiga Roma.³⁹ Aquestes investigacions mostren que els temes i els motius de les modernes llegendes poques vegades poden tenir la pretensió de ser realment nous o singulars.

També a la nostra recopilació de textos de *L'aranya a la iuca* hi ha sovint punts de contacte amb el món de la llegenda tradicional. Tot transportant l'escenari al present i amb la corresponent modificació de requisits, els temes tradicionals són fàcilment modernitzables. En força textos de la nostra recopilació, hi trobem formes actualitzades d'antigues llegendes alemanyes.⁴⁰ Un fet digne d'atenció propi de les narracions actualitzades és la seva capacitat d'adaptar-se a les condicions de la vida d'avui dia, tot respectant les tradicionals idees i creences, i conservant ensems el seu caràcter tradicional i oral.⁴¹ Resulta evident que a través dels trets irracionals que presenta la narració de les actuals llegendes, s'esquerda el món racional de la indústria i la tècnica. Els dos mons, tal com abans, coexisteixen avui dia un al costat de l'altre, perquè els resultats de la ciència i de la tècnica modernes, al capdavant, no pogueren destruir la creença dels homes en una esfera sobrenatural. La solitud i la inseguretats existencial reforcen l'interès dels homes actuals en allò que els és desconegut i perillós, de la mateixa manera com també ho fan les crisis econòmiques o els temps de tensions polítiques i d'inestabilitat. I fins i tot aquella persona que ha estat afortunada amb tots els béns terrenals, aquell que lliure de preocupacions viu en el seu confortable clixé del món, se sent atret en el seu endins pel món màgic, en el qual se suprimeixen les lleis racionals i hi domina allò

que és incompreensible, pavorós i que amara incertesa. En la vida quotidiana tan racional d'avui dia, s'amaga sempre l'altra realitat, el perill, que tal com aquella cèlebre mà peluda de l'autostopista, pot agredir en qualsevol moment la realitat quotidiana i capgirar-la. D'aquí s'explica la singular fascinació que la moderna llegenda provoca als que les expliquen o escolten. L'atracció vers la por provocada per allò que resulta estrany i amenaçador sembla ser una constant de la cultura humana, i per això cal comptar, que les històries terrorífiques relacionades amb aquest fenomen també en el futur continuaran existint, i que sempre aniran sorgint nous arguments narratius seguint el model dels patrons tradicionals. Per aquesta raó, d'ara endavant, serà important recopilar fins i tot nous materials relatius als con-

33. Cfr. Rolf W. Brednich, «Der Edelmann als Hund. Eine Sensationsmeldung des 17. Jahrhunderts und ihr Weg durch die Medien der Zeit», *Fabula*, núm. 26, 1985, pàg. 29-57.

34. N.T. Una noia accedeix a dur al seu cotxe una dona ja entrada en anys que en el garatge d'uns grans magatzems li demana per pujar-hi amb l'excusa d'haver perdut l'autobús. Un cop dins, la jove conductora s'adona que els braços i les mans d'aquella dona són peluts. Desconfia d'ella i li demana que baixi un moment del cotxe perquè l'ajudi a treure'l de l'aparcament, ocasió que aprofita per marxar, tot deixant la dona a terra. Un cop a casa, la noia descobrí al cotxe una bossa de plàstic, evidentment d'aquella dona, que contenia una destrat. Denuncià el cas a la policia i s'assabentà que es buscava un jove assassí de dones que matava les seves víctimes amb una destrat. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 4.

35. Will-Erich Peuckert, *Sage. Geburt und Antwort der mythischen Welt*, Berlín: 1965, pàg. 29.

36. Cfr. P. Smith, op. cit. (1983), pàg. 91.

37. Cfr. Gillian Bennett, *The phantom hitchhiker: Neither modern, urban nor legend?* A: Paul Smith (ed.), «Perspectives on contemporary legend» I, Sheffield 1984, pàg. 45-63.

38. Cfr. J.H. Brunvand, op. cit. (1981), pàg. 30-45.

39. Cfr. Bill Ellis, «De legendis urbis. Modern legends in Ancient Rome», *Journal of American Folklore* núm. 96, 1983, pàg. 200-208.

40. Cfr. R.W. Brednich (1990): «Sense pa i aigua», núm. 38; *L'avia enviada en un paquet de regal*, núm. 46; *Anàlisi d'orina*, núm. 93; *Rampa a la vagina*, núm. 94; *La prova de valor*, núm. 97; *Mort aparent*, núm. 109; *Naixement a la tomba*, núm. 110; *Suïcidi frustrat*, núm. 111; *El cadàver mort diverses vegades*, núm. 113.

41. Cfr. Linda Dégh, *Neue Sagenscheinungen in der industriellen Umwelt der USA*. En: Lutz Röhrich (ed.), «Probleme der Sagenforschung», Freiburg 1973, pàg. 46 (34-51).

tinguts narratius i a les mentalitats actuals, per tal d'anar seguint les petjades al continu procés d'adaptació, de canvi i de nova formació del material narratiu.

Els punts de contacte entre l'antiga llegenda popular i les noves narracions apareixen clars no tan sols comparant-ne els temes sinó també la seva funció. «Les llegendes són expressió de la por com cap altre de les tradicions orals», sintetitzà Lutz Röhrich en els seus treballs d'investigació sobre la llegenda popular alemanya de caire històric.⁴² En elles, l'home esdevé quasi sempre perdedor en el seu enfrontament amb forces sobrenaturals. Les llegendes són expressió del temor humà davant els éssers demoníacs, davant la mort i els morts, la malaltia, la bogeria, la pesta, les guerres i les èpoques de fam. El mateix és vàlid —*cum grano salis*— també per a les modernes llegendes, només que la fortuna, l'amenaça i el misteri aguaiten ja no des del món màgic d'éssers demoníacs, diables i bruixes, sinó des del nostre propi medi. Amb raó anomenem també aquestes modernes narracions «llegendes». L'antiga llegenda popular vol explicar, allisonar, exemplificar, prevenir.⁴³ I què fa la moderna llegenda? També explica (perquè s'ofereix un cotxe a un preu tirat);⁴⁴ allisona (un aparell de radar no és cap calefactor, per cert, una història adreçada quasi sempre a les dones);⁴⁵ exemplifica (les serioses conseqüències d'una picada d'aranya);⁴⁶ sobretot, però, la moderna llegenda prevé i no es cansa d'advertir-nos dels actuals perills del trànsit viari, dels viatges a l'estranger, del perill de les drogues i del gran enginy dels lladres a través dels exemples més esgarrifosos. La llegenda se serveix per a aquesta comesa dels recursos estilístics de la reiteració i de l'escriu ja que no li basta a conjurar només un punt feble. W.E. Peuckert, quan classifica les facècies, ens parla de les «facècies redoblades»;⁴⁷ hi ha també moltes llegendes modernes amb redoblament. Veiem-ho amb dos exemples de la nostra recopilació. En *l'Elefant en el Safaripark*⁴⁸ als visitants del parc no tan sols se'ls espatlla el cotxe, sinó que al conductor, al final, també se li retira el carnet de conduir. En *El fals grum*⁴⁹ no basta que al matrimoni els voli l'equipatge i el cotxe, sinó que en-

cara cau de quatre grapes en un posterior engany del lladre i perd totes les seves pertinences domèstiques.

Una altra característica estructural de les modernes llegendes és l'especial predilecció pel motiu narratiu de la venjança. Marits enganyats descarreguen la seva ràbia al cotxe del seu rival,⁵⁰ la dona enganyada ven el cotxe del seu marit a un preu tirat,⁵¹ la dona infectada pel virus de la immunodeficiència es revenja dels homes tot contagiant-los la malaltia;⁵² el conductor de camió es resquita destrossant els vehicles d'aquells que l'han provocat,⁵³ el hippie s'indemnitza ell mateix per la pèrdua de la seva cabellera fent malbé el vestit del seu pare;⁵⁴ un inesperat embaràs de la dona es converteix en revenja per les visites que el seu marit fa al bordell,⁵⁵ etc. Bengt av Klintberg ha ofert una explicació per a aquesta relativament freqüent aparició dels desitjos de venjança en les modernes llegendes: la nostra societat ha delegat el càstig per la transgressió de les normes a determinades institucions; pensar a prendre represàlies o venjar-se pel seu compte és vist, per regla general, com un característic tret de primitivisme.⁵⁶ En aquestes circumstàncies, explicar històries de venjances significa una manera de desfogar-se d'aquests sentiments, més encara quan és el perjudicat mateix qui inflingeix el càstig. Podem dir de manera resumida que les modernes llegendes, si ens hi fixem bé, es revelen com l'expressió d'idees, sentiments, temors i sobretot de preocupacions, necessitats i pors dels temps d'avui dia. Són indicadors també de la situació social i econòmica d'un país, i els continguts de les actuals narracions (per exemple sobre l'estranger o els forasters) diuen també alguna cosa sobre la mentalitat d'una societat amb la qual s'identiquen.

42. Lutz Röhrich, *Sage-Märchen-Volksglauben. Kollektive Angst und ihre Bewältigung*. A: Günter Eifler et al. (eds.), «Angst und Hoffnung. Perspektiven der Weltauslegung», Mainz 1984, pàg. 197 (173-202).

43. Cfr. L. Röhrich, op. cit. (1966), pàg. 2 i seg.

44. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 13. N.T. A Nova York, un home que volia comprar un cotxe s'estranyà en trobar un Chevrolet per cinc dòlars. Amb desconfiança, pagà la quantitat i preguntà després per les raons d'aquell ínfim preu. La venedora li digué que l'au-

tomòbil havia pertangut al seu marit difunt, el qual deixà escrit en el testament que els diners aconseguits mitjançant la venda del cotxe fossin per a la seva antiga secretària. Ja que la dona arribà a descobrir que aquella secretària havia estat l'amant del seu marit, fixà el preu del Chevrolet en la quantitat irrisòria de cinc dòlars.

45. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 19.

N.T. Una conductora es trobà un aparell abandonat al costat de la carretera. Tot creient que es tractava d'un calefactor encara aprofitable, se l'endugué. Als dos quilòmetres recorreguts, la policia l'aturà per exigir-li que els retornés l'aparell de radar que els havia pres.

46. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 37.

N.T. Una dona, tot estant de vacances en un país africà, sofrí la picada d'un insecte. Ja de tornada a casa, el granet que li havia deixat la picada anà creixent cada vegada més. Un matí féu pressió amb els dits sobre el furóncol, el qual se li reventà i deixà sortir petites i repugnants aranyes negres.

47. Cfr. H. Bausinger, op. cit., pàg. 148.

N.T. Es tracta de facècies en les quals l'efecte argumental es reforça amb un segon episodi.

48. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 22.

N.T. Una família visità un safari-park. Tot desoïnt les normes de seguretat que prohibeixen donar menjar als animals des del cotxe, tenen algunes dificultats amb un elefant que acaba per abonyegar-los l'automòbil. Ja de tornada a casa per la carretera, hi hagué un espectacular accident de trànsit que implicà una trentena de vehicles. El conductor del cotxe abonyegat pogué frenar a temps i situar el cotxe a la vorera. Se li acostà un policia i després de dir-li que havia tingut molta sort de no fer-se mal, li preguntà pels desperfectes del cotxe per tal de fer-ne l'atestat. El conductor li digué, però, que no era necessari ja que els bonys els havia causat un elefant. El policia trobà la seva resposta un xic estranya i tot sospitant que podia haver begut alguna copa de més, li féu la prova amb l'alcoholímetre. Atès que el conductor després de l'incident amb l'elefant s'havia pres dues cerveses per tranquil·litzar-se, la prova donà positiu. El conductor perdé el seu carnet de conduir i fou a més denunciat per injúries a l'autoritat.

49. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 36.

N.T. Un matrimoni alemany se'n va de vacances amb el cotxe al Gardasse. A l'entrada de l'hotel on havien fet les seves reserves, un grum els saluda amablement, els demana les claus del cotxe per aparcar-lo i els diu que ell mateix ja s'encarregarà de dur-los l'equipatge a les habitacions. Atès, però, que es tractava d'un fals empleat de l'hotel, el matrimoni no tornà a veure ni el cotxe ni les maletes. Un cop retornat a casa, el matrimoni rebé una carta de l'hotel del Gardasse, en la qual se li ofería una setmana d'estada gratis a l'establiment com a compensació pel robatori. A la parella, li fa gràcia aquest detall, i torna de seguida a la localitat turística. A l'hotel, però, no saben res d'aquella carta. El matrimoni torna tot enervat a casa, i quan hi entren, veuen que els lladres s'han endut totes les seves pertinences.

50. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 1 i 2.

51. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 13.

52. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 33; vegeu també Gary Alan Fine, «Welcome to the world of AIDS: Fantasies of female revenge», *Western Folklore*, núm. 46, 1987, pàg. 192-197.

53. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 9.

54. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 62.

55. Cfr. R.W. Brednich, op. cit. (1990), text núm. 60.

56. Cfr. Bengt av Klintberg, *Why are there so many modern legends about revenge?* En: Paul Smith (ed.), «Perspectives on modern legend» I, Sheffield 1984, pàg. 141-146.